

Studia Biblica Slovaca

Ročník 10

2018

Číslo 1

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník X (2018), číslo 1

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisory board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra, SK) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (BaĎín, SK)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada /Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice, SK) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok, SK) – Róbert JÁGER (Košice, SK) – Peter JUHÁS (Münster, D) – Branislav KLUŠKA (Ružomberok, SK) – Róbert LAPKO (Košice, SK) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava, SK) – Milan SOVA (Bratislava, SK) – Jozef TIŇO (Bratislava, SK) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľali Leonardo Giugliano, Frederico Giuntoli, Lionel Goh OFM, Zuzana Očkajáková a Lucilla Mária Tongel'ová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 BaĎín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v dvoch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591 a *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014
Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 6/2018.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Recenzie

GIUNTOLI, Federico – SCHMID, Konrad (eds.): *The Post-Priestly Pentateuch. New Perspectives on Its Redactional Development and Theological Profiles* (FAT 101), Tübingen: Mohr Siebeck, 2015. 351 s. ISBN 978-3-16-153121-7.

Názov kolektívnej monografie *The Post-Priestly Pentateuch* jasne odkrýva, ktorým smerom sa ubera vedecký výskum predložený v tomto 101. zväzku známej tübingenskej edície *Forschungen zum Alten Testament*. Predznačuje postupné a definitívne vzd'alo vanie sa od tradičnej dokumentárnej teórie JEDP spojenej s menami ako J. Wellhausen, M. Noth a G. von Rad. Pentateuch je stredobodom pozornosti v tomto zväzku, a to z pohľadu jeho motívov a tém, ktoré sa spájajú s poslednými teologickými horizontmi a redakciami Mojžišovho zákona. Podtitul to vyjadruje jasne – monografia uvedie čitateľa do nových perspektív, ktoré sa týkajú posledných redakcií Pentateuchu. Nové perspektívy – ako ich opisujú v krátkom úvode dvaja editori Federico Giuntoli z Pápežského biblického inštitútu a Konrad Schmid z Univerzity v Zürichu – vychádzajú už z predpokladu mnohých odborníkov, že nie málo pasáží z Pentateuchu dostalo svoju finálnu podobu v perzskom či dokonca v helenistickom období. Z výsledkov výskumu za ostatné desaťročia vyplýva, že Pentateuch vo svojej finálnej podobe je ovocím poexilovej komunity, ktorá prevzala texty svedčiace o ich kultúrnom dedičstve a o ich starobylych naráciách a obohatila ich o úvahy, pričom vychádzala zo svojej skúsenosti (s. V). Takéto nastolenie problematiky nevyhnutne predpokladá nie iba detailné analýzy viacerých medzi sebou úzko prepojených textov, ktoré sú kľúčové pre post-kňazské redakcie, ale aj taký komplexný pohľad na narácie a zákony v Pentateuchu, ktorý má vyrovnaný prístup k hĺbkovým a špecifickým výskumom. K takýmto odborníkom, ktorí sú garantmi vedeckého progresu v uvedenej oblasti štúdia Pentateuchu, patrí jubilant, spomenutý 7-krát v úvode a profesor Pápežského biblického inštitútu Jean Louis Ska SJ, ktorému je tento zborník venovaný pri príležitosti jeho 70. narodenín. Jedným z jeho predmetov výskumu boli texty, ktoré nasledovali diachronicky až po kňazských textoch.

Všetkých 17 príspevkov v monografii (s. 1 – 341) – šesť v nemčine a jedenásť v angličtine – sa zaoberajú striktnou uvedenou problematikou. V závere knihy je zoznam prispievateľov (s. 343 – 344) a registre biblických citácií (s. 345 – 348) a moderných autorov (s. 349 – 351). Predstavíme niektoré príspevky a zoznam zvyšných uvedieme na konci.

Prvý príspevok „Von der Diaskeuase zur nachredaktionellen Fortschreibung. Die Geschichte der Erforschung der nachpriesterschriftlichen Redaktionsgeschichte des Pentateuch“ od Konrada Schmida (s. 1 – 18) predstavuje stav výskumu zameraný na post-kňazskú redakciu Pentateuchu – tzv. Diskeuasú v reči Schmida. Začínajúc Wellhausenom a jeho teóriou Schmid urobil stručný historický prierez výskumom, aby ho zavŕšil súčasnými zástancami, ktorí rôzne obhajujú viacerých post-kňazských redaktorov – od jedného redaktora (J. Baden) až po šiestich (Ch. Berner). Podľa Schmida prieskum post-kňazskej redakcie je pole, ktoré potrebuje nevyhnutne ďalší hĺbkový prieskum i preto, že samotná redakcia závisí aj od kompozície celého Pentateuchu. Až by sa zdalo, že ide o rekapitulovaný pohľad na záverečnú podobu Pentateuchu.

Predpoklady týkajúce sa post-kňazskej redakcie rozpracúva druhý príspevok Davida M. Carra „Strong and Weak Cases and Criteria for Establishing the Post-Priestly Character of Hexateuchal Material“ (s. 19 – 34). Ako post-kňazské definuje texty Hexateuchu s charakteristikou nie-P a prezentuje silné (Ex 34,11-26; Nm 21,33-35) i slabé (Gn 14,15) prípady, aby stanovil post-kňazský charakter aj niektorých iných textov ako Gn 2,4 (!) a Joz 24,6-7*.³³ Okrem toho sa Carr domnieva, že mnohé z tzv. kňazských textov, ktoré sa objavujú len tak, ako keby boli prepierané kňazskou tradíciou („Priestly wash“) a kde-tu pridali čosi kňazského do textov (ktoré sú z) nie-P, a to až potom, čo texty P a nie-P boli zlúčené; v skutočnosti pochádzajú z nekňazských textov Hexateuchu, ktoré si zaslúžia označenie „post-kňazské“.

Reinhard Achenbach vo svojom príspevku „How to Speak about GOD with Non-Israelites. Some Observations about the Use of Names for God by Israelites and Pagans in the Pentateuch“ (s. 35 – 51) skúmal teologický motív – ako Izraeliti a Neizraeliti používajú meno *Elohîm* v Pentateuchu. Uzatvára, že v Kňazskom kódexe (P) teológia *Elohîm* predstavuje všeobecné formovanie izraelského náboženstva. Pisári zo začiatku obdobia Druhého chrámu boli presvedčení, že Neizraeliti mohli vyznávať Boha Izraela iba vtedy, keď boli v kontakte s Izraelitmi. Neskôr, podľa toho, ako to dokazujú texty Ex 12,38 a Dt 29,10-11, mohli dokonca vstúpiť do zmluvy s YHWH. Naproti tomu však, Kódex svätosti (H) predstavuje exkluzívnejšiu tradíciu, pretože využitie mena *Elohîm* sa nachádza vo formule zmluvy (porov. Lv 26,45) a pohanovia môžu byť iba svedkami exodu, keď sa pred ich očami YHWH rozhodol stať sa Bohom iba pre Izraelitov.

Štvrtý príspevok „The Formative Impact of the Hexateuch Redaction. An Interim Result“ od Rainera Albertza (s. 53 – 74) obsahuje konkrétne texty z Gn–Ex a Nm–Joz, ktoré podľa jeho teórie redakcie Hexateuchu (HexR) patria k tejto vrstve. Albertz navrhuje neskoré datovanie svojej HexR – ale ešte pred poslednou redakciou Pentateuchu (PentR), viditeľnou v Nm 25–36 – medzi 430 a 410 pred Kr. Táto HexR okrem iného zdôrazňuje nielen návrat a život v prisľúbenej krajine, ale aj výlučné uctievanie YHWH, poslušnosť Božiemu zákonu a dobré vzťahy s blízkymi susediacimi národmi.

Štúdiá Bernarda S. Jacksona „Ruth, the Pentateuch and the Nature of Biblical Law in Conversation with Jean Louis Ska“ (s. 75 – 111) o Knihe Rút, Pentateuchu a povahe biblického zákona je konverzácia so štúdiami oslávenca J. L. Sku. Jackson sa jedinečným spôsobom zaoberá otázkou intertextuality medzi Knihou Rút a Pentateuchom. Vzťah, ktorý skúma, nazýva skôr vzťahom medzi dvoma právnymi svetmi („two legal worlds“). Prieskum realizuje konvenčne v troch skupinách: 1. verejný stav (vzťah medzi náboženstvom a etnikom), 2. vykúpenie, levirát, manželstvo a dedičstvo a 3. genealógia. Na konci tejto zdĺhavej konverzácie o využiteľnosti biblických zákonov na judskom vidieku Jackson uzatvára, že za legislatívnymi tradíciami bol viac komplex etnika, náboženstva a domácich zvyklostí než koncept inštitucionálne stanoveného zákona. Dokonca sa zdá, že aj koncept *go'el* odráža skôr spoločenské chápanie ako právnú definíciu. Kniha Rút by tak ilustrovala prepracovanejším a neinštitucionálnym spôsobom využiteľnosť zákona v starovekom Izraeli. Nepochybne si čitateľ kladie otázku, či samotná spísaná legislatíva odráža ideál alebo skutočnosť.

Bernard M. Levinson venuje svoj príspevok „A Post-Priestly Harmonization in the Flood Narrative“ (s. 113 – 123) problematike dublet v príbehu o potope (Gn 6–9). Tvrdí, že posledný editor nebol pasívny, ale snažil sa zharmonizovať dublety tak, aby čo najviac zredukoval napätie medzi nimi. Gn 7,8–9 by bol príkladom textu post-kňazskej redakcie, v ktorom sa redaktor snažil vyriešiť problém napätia medzi dvoma predchádzajúcimi textami – prvý 6,17–22 (P) a druhý z 7,1–5 (nie-P). Levinson považuje tento typ editovania už za „vnútro-biblickú exegézu“.

Štúdiá Christopa Levina „Die Verheißungen an die Väter. Eine Bestandsaufnahme“ (s. 125 – 143) skúma redakčné využitie textov s motívom prisľubu daného patriarchom, ktoré sa nenachádzajú v Kňazskom kódexe. Cieľom Levina je dokázať tézu, ktorá je v rozpore s tvrdením Sku v anglickom vydaní jeho známeho Úvodu do čítania Pentateuchu¹. Levin argumentuje, že ani jeden

---

¹ SKA, Jean-Louis: *Introduction to Reading the Pentateuch*, Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 2006, 87–88. Prvé vydanie bolo talianske: *Introduzione alla lettura del*

z predmetných textov, s výnimkou tých, ktoré sú súčasťou vrstvy jahvistického diela, nemá redakčný význam, a to ani na úrovni dejín patriarchov a ani na úrovni post-kňazskej redakcie Pentateuchu. Zástanca jahvistického redakcie v prípade týchto textov (Gn 12,2-3.7a; 16,11; 18,10; 26,2*.3a; 28,13a.15a; 31,3; Ex 3,7*.8a) považuje za ne-kňazské (nie-P) texty Gn 13,14-15a (prísľub zeme) a Gn 15,5 (prísľub potomstva) až za post-kňazské.

Výskum Josepha Blenkinsoppa „The «Covenant of Circumcision» (Gen 17) in the Context of the Abraham Cycle (Gen 11:27–25:11). Preliminary Considerations“ (s. 145 – 156) vychádza z konsenzu, že Gn 17 pochádza z P. Autor tvrdí, že kapitola má kľúčovú úlohu v cykle o Abrahámovi a ukazuje, že je výsledkom redakčnej práce aspoň na troch úrovniach, z ktorých každá jedna dobre poznala jazyk a témy typické pre P. Zjavenie (vv. 1-7) patrí k základnej vrstve P neobabylonského obdobia, prísľub syna (vv. 15-22) je neskoršia prepísaná verzia 18,9-15 a nakoniec správa o obriezke (17,9-14.23-27) je ešte neskorším dodatkom, súvisiacim s P. Autor varuje, že vedci čelia nevedomosti o účele a definícii samotného P a o druhu skribálnej činnosti v období Druhého chrámu, čo samozrejme neľahčuje situáciu v oblasti výskumu.

Matthias Köckert vo svojom výskume „Gen 20–22 als nach-priesterliche Erweiterung der Vätergeschichte“ (s. 157 – 176) skúma post-kňazské rozšírenie v dejinách patriarchov. Tvrdí, že narodenie Izáka (21,1-7), ako aj vyhostenie Agar a Izmaela (21,8-21) sú post-kňazské. Na druhej strane mieni, že súvis príbehov o Abrahámovi a Sáře u Abimelecha (20,1-17) a o zviazaní Izáka (22,1-19) s P nemožno s istotou dokázať a texty odrážajú neskoršie perzské obdobie.

Alexander Rofé sa vo svojom príspevku „The Admonitions not to Leave the Promised Land in Genesis 24 and 26 and the Authorization in Genesis 46“ (s. 177 – 184) zaoberá motívom nezanechania prísľúbenej zeme, ktorý je prítomný v Gn 24 a 26, a tiež motívom dovolenia odísť z krajiny podľa Gn 46. Motív prítomný v troch textoch sa stal dôležitým v perzskom období a ich redakcia je súčasťou poslednej vrstvy príbehov o patriarchoch. Preto patria do post-kňazskej vrstvy Knihy Genezis.

Príbehom o Jozefovi v Knihe Genezis (Gn 37–50) sa zaoberá Tomáš Römer v príspevku „The Joseph Story: Pre- or Post-P?“ (s. 185 – 201). Pokladá ho za nezávislú novelu z diaspóry, skomponovanú počas perzského obdobia pravdepodobne v Egypte s cieľom odôvodniť život mimo krajiny Izrael. Nepovažuje ju za staršiu ako P, ba naopak, za mladšiu od P a vloženú do finálnej podoby Knihy Genezis až po vnesení textov P do Gn.

Ako posledný príspevok prezentujeme najdlhší so všetkých „Ephraim, Manasseh, and Post-Exilic Israel. A Study of the Redactional Expansions in Gen 48

Pentateuco. Chiavi per l'interpretazione dei primi cinque libri della Bibbia (Collana biblica), Roma: EDB, 1998.

Regarding Joseph's Sons“ (s. 203 – 232) – ide o výskum Frederica Giuntoliho, editora celého Festschriftu, ktorý sa zaoberal neskorými post-kňazskými dodatkami v Gn 48. Príspevku však nechýba jasnosť argumentácie, ako aj jedinečnosť témy, akými sa vyznačuje i jeho učiteľ, predchodca a oslávenec, ktorému tak Giuntoli vzdal hold. Giuntoli tvrdí, že k veľmi neskorým dodatkom Gn 48 patria verše 3-7 a 15-16. V nich neskorí redaktori odvážne uviedli bratov Efraima a Manassesa ako ikony exilových Júdovcov, a tak vlastne ako budúcnosť nového Izraela. Redaktori vychádzali z toho, že bratia sa narodili a žili v cudzine, v ktorej žili aj ich otcovia. Sú synmi Jozefa, ktorý žil v cudzine a ich matka je cudzinka. Redaktori využili minulosť, aby vysvetlili radostnú prítomnosť.

Monografia pokračuje piatimi štúdiami: Jan C. Gertz: „Zusammenhang, Trennung und Selbständigkeit der Bücher Genesis und Exodus im priesterlichen und nachpriesterlichen Pentateuch“ (s. 233 – 251), Ludwig Schmidt: „Der Stab des Mose in der vor- und nachpriesterlichen Redaktion des Pentateuch“ (s. 253 – 275), Hans-Christoph Schmitt: „Die «Sinai-Overtüre» in Ex 19,3b-9 als nachpriesterliche Verbindung zwischen Pentateuch und Vorderen Propheten. Mal'ak-, Hexateuch- oder Enneateuch-Fortschreibung?“ (s. 277 – 303), Christophe Nihan: „Leviticus 26:39-46 and Post-Priestly Composition of Leviticus. Some Remarks in Light of the Recent Discussion“ (s. 305 – 329), Eckart Otto: „The Integration of the Post-exilic Book of Deuteronomy into the Post-Priestly Pentateuch“ (s. 331 – 341).

Hoci nie všetky príspevky zdieľajú odborný pohľad oslávenca na neskoré redakčné poexilové vstupy pri tvorbe záverečnej podoby Pentateuchu, samotná monografia poskytuje jedinečný príklad rôznych prístupov a opodstatnených záverov o redakčných aktivitách Mojžišovho zákona, ktoré prebiehali v neskoršom poexilovom období.

*Blažej Štrba
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Banská 28
976 32 Badín
Slovenská republika*

Obsah

Edgar KELLENBERGER Asenet. Prečo majú kmene Efraim a Manasses egyptskú pramatku?	1-11
Hryhorij LOZINSKYJ Teologický výklad v LXX? Diskutovaný prípad Ex 24,9-11	12-39
Angela Maria LUPO Preklatie od Boha pre zaveseného na dreve. <i>Crux interpretum</i> v Dt 21,23	40-59
Jaroslav MUDROŇ Odozva u poslucháča na Ježišovu aramejštinu v Mk	60-75
Helena PANCZOVÁ Grécke nadpisy žalmov. Problém lingvistickej interpretácie izolovaných prvkov	76-88
Abstrakty a recenzie	89-103
Správy a oznamy	104-106

Contents

Edgar KELLENBERGER

Asenat. Why Have the Tribes of Ephraim and Manasseh
an Egyptian Ancestress? 1-11

Hryhoriy LOZINSKY

Theological Exegesis in LXX? Exod 24:9-11 as a Case in Question 12-39

Angela Maria LUPO

God's Curse in the Hanged Man. *Crux interpretum* in Deut 21:23 40-59

Jaroslav MUDROŇ

Hearer's Response to Jesus' Aramaic in Mark 60-75

Helena PANCZOVÁ

Greek Superscriptions of Psalms. Problem of the Linguistic
Interpretation of Isolated Elements 76-88

Abstracts and Reviews 89-103

Communications and References 104-106